

ШКОЛА ТЕРІОЛОГІВ – 1996: «АНАЛІЗ ФАУНІСТИЧНИХ УГРУПОВАНЬ»

Третя Національна Школа-семинар теріологів природно-заповідних територій та біологічних стаціонарів (ПЗТБС) проходила протягом одного тижня 21–25 жовтня 1996 р. на базі стаціонару «Ядути» Ніжинського державного педагогічного інституту (НДПІ). У таборі «Лісове озеро» поблизу м. Бахмач для участі у роботі Школи зібрались теріологи, що ведуть моніторингові дослідження у природних заповідниках, національних парках та на біологічних стаціонарах, які представляють Ніжинський педінститут, Інститут зоології НАНУ, Поліський природний заповідник, Прип'ятський біосферний заповідник (Білорусь), Карпатський БЗ, Чорноморський БЗ, БЗ «Асканія-Нова», Карпатський природний національний парк, Дніпровсько-Орільський заповідник, студенти Ніжинського та Луганського педінститутів і Міжнародного Соломонова університету, загалом 26 учасників з 11 організацій.

Традиційна частина семінару – знайомство з базовим стаціонаром та його типовими моніторинговими ділянками, головними природними комплексами району його розташування. Оглядові зоологічні екскурсії проведені викладачами НДПІ О. Вобленко, П. Шешураком та мисливознавцями Борзнянського лісгоспу. Під час цих екскурсій учасники Школи мали змогу ознайомитись з історією та основними типами екосистем регіону, фауною вторинних соснових борів, розташованих на другій заплавної терасі р. Десна, заплавними луками. Учасники Школи змогли відвідати барсукові містечка та боброві поселення, дослідити за слідами стежки та коормову діяльність видри. Під час екскурсій продемонстровано особливості обліків видового складу та чисельності за слідами хижих і копитних, а також відлови гризунів під час розкопування їх нір. Проведені демонстраційні відлови дрібних ссавців пастко-лініями та канавками з циліндрами (І. Загороднюк, Є. Шклярєвський, В. Ткач), проведено заняття з визначення матеріалу та його обробки, підготовки колекційних зразків (О. Вобленко, П. Шешурак); частина матеріалу підготовлена для передачі у колекцію Зоологічного музею НДПІ як одного з співорганізаторів Третьої Школи.

Як продовження розробок Другої Школи друга частина семінару була присвячена методам обліку, системі моніторингу, уніфікації та інтерпретації даних обліків, а також підходам до опису та аналізу структури і динаміки фауністичних угруповань. З сучасними методами обліків кажанів за допомогою сіток та детекторів ультразвукових сигналів учасників Школи познайомили В. Покин'ячерда та І. Загороднюк. На прикладі літніх обліків населення кажанів Карпатського біосферного заповіднику, порівнянні їх результатів з даними традиційних прямих обліків на місцях зимівлі та записих голосів різних видів учасники Школи змогли ознайомитись з перспективами та перевагами нових сучасних підходів до моніторингу однієї з найбільш вразливих груп ссавців нашої фауни.

Спеціальне засідання було присвячене обговоренню мінімально необхідної схеми моніторингу різних облікових груп ссавців, а також уніфікації методів їх обліку та обробки отриманих даних. Початком облікового теріологічного року домовлено вважати початок фенологічної весни (в залежності від широти – близько середини березня). Розглянуто критерії бальних оцінок чисельності ссавців у різних біогеографічних зонах, де наявні природно-заповідні території та наукові біологічні стаціонари. Окремими обліковими групами з відповідної шкалою бальних оцінок визначені: 1) дрібні ссавці (орієнтація на лінійні та площадкові відлови пастками, розбір сов'ячих пелеток – І. Поліщук, І. Загороднюк, І. Зеніна, О. Киселюк), 2) кажани (прямі спостереження та реєстрації сигналів – В. Покин'ячерда), 3) мезомамалії (візуальні площинні та маршрутні обліки слідів та нір – З. Селюніна, І. Поліщук), 4) біляводні ссавці (маршрутні обліки слідів життєдіяльності вздовж потоків – О. Киселюк, С. Жила, О. Вобленко), 5) крупні ссавці (хижі та копитні – С. Жила, О. Киселюк). Узгоджено систему бальних оцінок, яка включає шість номінацій від «0» (вид зник у останні 10–50 рр.) до «5» (фоновий вид-домінант відповідної облікової групи); основний часовий термін для визначення балів – 3-річний обліковий цикл (О. Киселюк, І. Загороднюк, О. Федорченко).

Третя частина семінару була присвячена оцінкам видового багатства та різноманіття фауністичних угруповань. Дискусія з розгляду питань щодо доцільності управління процесами історичних та сукцесійних змін фауністичних угруповань охоронних територій та питань щодо впливу антропогенних факторів на стан природних заповідних комплексів (С. Жила, О. Киселюк). На прикладі постпірогенних сукцесій популяції дрібних ссавців у заповіднику «Асканія-Нова» (І. Поліщук) і порівняльного аналізу фауни косимих ділянок у Чорноморському заповіднику (З. Селюніна) розглянуто реальні та можливі наслідки дії інтенсивних природних і антропогенних факторів на стан, структуру і сезонну динаміку угруповань дрібних ссавців. Сучасні погляди і підходи до оцінки видового багатства та таксономічного різноманіття фауністичних угруповань розглянуто у доповіді І. Загороднюка, ілюстрованій аналізом штучних моделей і реальних фауністичних угруповань Канівського та Карпатського заповідників, у доповіді показано необхідність підтримання сукцесійного різноманіття як основи збереження теріофау-

ністичного багатства. Стан і динаміка теріофауністичних угруповань розглянуті у доповідях Н. Антонєць (Дніпровсько-Орільський ПЗ) та З. Селюніної (Чорноморський БЗ), що дало змогу порівняти структуру угруповань дрібних ссавців двох принципово різних за призначенням заповідних територій – невеликого нового заповідника у околицях мегаполісу з «бідною та банальною фауною» та великого біосферного резервату, у межах якого спостерігається напластуння кількох різних теріофауністичних комплексів.

Ознайомлення з фауною регіону завершено оглядом експозиції Зоологічного музею педінституту та знайомством з його фондовими колекціями. Учасники Школи переглянули та частково перевизначили колекційні фонди. Під час проведення польових занять та обробки колекційних фондів встановлено два нових для фауни стаціонару і області види ссавців (*Microtus eoconomus* та *M. rossiaemerdionalis*). Окрім екскурсії та роботи у Зоологічному музеї учасники Школи ознайомились з роботою кафедри зоології НДПІ, мали зустріч з її працівниками, відвідали історичні пам'ятки Ніжина та Ніжинського педагогічного інституту.

Учасники семінару висловлюють подяку Дирекції Ніжинського державного педагогічного інституту, організаторам Третьої Школи та особисто І. Марисовій, О. Вобленко, П. Шешураку та С. Пасічнику за організацію цього семінару та надану можливість провести його на базі стаціонару «Ядути» НДПІ. Оргкомітет Школи висловлює подяку адміністраціям Поліського, Прип'ятського, Карпатського, Чорноморського заповідників, заповідника «Асканія-Нова», Ніжинського педагогічного інституту, Інституту зоології НАНУ, Карпатського природного національного парку та Міжнародного Соломонова університету за надану своїм співробітникам та студентам можливість взяти участь у роботі Школи.

Ухвалено:

– Звернути увагу дирекцій заповідників та біологічних стаціонарів східних та південних теренів України на відсутність на семінарах фахівців, що представляють ці заповідні території та біологічні стаціонари (Луганський, Степовий, Кам'яні могили, Кримський, Ялтинський заповідники, тощо), в зв'язку з чим вони не мають змоги приймати участь у семінарах з проблем вивчення та моніторингу фауни та у розробці документів, що приймаються Школою.

– Затвердити проект польового визначника кажанів та доручити В. Покин'єчереді поширити його серед учасників Школи; затвердити попередній варіант нового контрольного списку теріофауни України та проект визначника ссавців і доручити І. Загороднюку підготувати їх до друку, поширити по всім адресатам Школи новий список видів до початку IV Школи.

– Ухвалити проект оригінал-макету зведення «Стаціонарні теріологічні дослідження в Україні» і доручити І. Загороднюку та О. Федорченко продовжити збір і редагування матеріалів до друку у цьому зведенні; у межах зведення передбачити підготовку та друкування рекомендацій з методів інвентаризації теріофауни: дрібних ссавців пастками (коорд. І. Загороднюк), за погадками (коорд. І. Полішук), мезомамалій (коорд. З. Селюніна), кажанів (В. Покин'єчереда), крупних ссавців (О. Киселюк); до наступної Школи підготувати до друку кінцеві варіанти цих розробок та рекомендацій.

– Звернутись у Лабораторію з координації наукових досліджень при Мінекобезпеки України з пропозицією включити в систему моніторингу заповідників та національних парків розроблену Третьою Школою мінімально необхідну схему обліків дрібних ссавців. Звернутись до редакційних колегій і видавців «Вестника зоології», «Західноукраїнського зоологічного огляду» та «Українського екологічного вісника» («Ойкумена») з пропозицією видання на сторінках одного з цих журналів зведення-довідника «Стаціонарні теріологічні дослідження в Україні» в одному з їх чергових випусків чи додатків.

– Затвердити перелік та визначення бальних оцінок чисельності ссавців і мінімальну схему обліків мікромамалій та поширити ці документи серед учасників і респондентів Школи. Доручити підготувати до наступної Школи проекти мінімальних схем обліку усіх груп ссавців: мікромамалій – коорд. І. Загороднюк, мезомамалій – З. Селюніна, навколводних ссавців – С. Жила та О. Киселюк, крупних ссавців – С. Жила, О. Киселюк та Я. Довганич.

– Затвердити темою наступної Школи «Ссавці у Червоній книзі: видовий склад та стан популяцій»; місцем проведення наступної Школи визначити Поліський природний заповідник (запасний – Дніпровсько-Орельський); провести IV Школу у другій половині жовтня 1997 р. Надрукувати цей звіт у періодичному зоологічному виданні та розіслати його всім членам асоціації та у всі природно-заповідні території та біологічні стаціонари.

Оргкомітет з підготовки наступної Школи:

Загороднюк Ігор: 253105, Київ-105, а/с 11; e-mail: zag@palmuz.freinet.viaduk.net. Федорченко Олександр: 252147, Київ-147, а/с 44; тел. (044) 266-8720; Жила Сергій: 260025, Житомирська обл., Овруцький р-н, с. Селезівка, Поліський зап-к, тел. (04148) 3-4288. Просимо всіх найближчим часом повідомити про можливість прийняти участь у роботі Школи та тему доповіді або Круглого столу, що пропонуються Вами.

І. Загороднюк, І. Зеніна, О. Федорченко, З. Селюніна,
О. Киселюк, І. Полішук, О. Вобленко